

ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการชีวิตตามทัศนะของจักรกลนิยม
กับปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท
A Comparative Study Of Life's Process According
To Mechanism And Paticcasamupāda In
Theraāda Buddhist Philosophy

พระพรสุข ฐิตธมฺโม

Phra pornsuk Thitadhammo

สาขาวิชาปรัชญา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

บทความเชิงวิชาการเรื่อง “กระบวนการชีวิตตามทัศนะของจักรกลนิยมกับปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยมุ่งศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน และแนวคิดที่แตกต่างกัน ผลการศึกษา มีดังนี้

ชีวิต ตามทัศนะของชาวจักรกลนิยม มนุษย์วิวัฒนาการมาจาก สัตว์ชั้นสูง สัตว์ชั้นสูงวิวัฒนาการมาจากสัตว์ชั้นต่ำ สัตว์ชั้นต่ำวิวัฒนาการมาจากปฐมเซลล์ ซึ่งประกอบด้วยสสารและพลังงาน พฤติกรรมทุกอย่างเป็นไปตามเงื่อนไขทางสสารหรือทางกายภาพ ชาวจักรกลนิยมยังเชื่ออีกว่าพฤติกรรมทุกอย่างเกิดจากแรงผลักดันบางอย่างโดยสิ้นเชิง ปัจจุบันเป็นผลเนื่องมาจากอดีต อนาคตเป็นผลเนื่องจากปัจจุบันเป็นอย่างนี้เรื่อยๆ ไป ในกรณีการกระทำ การพัฒนาชีวิตของมนุษย์ก็เหมือนกัน ชาวจักรกลนิยมก็มีความเชื่อในลักษณะเดียวกัน นั่นก็หมายความว่า การกระทำเกิดจากแรงผลักดันทั้งหมด ไม่มีความเป็นอิสระในตัว ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม สังคม ค่านิยม การศึกษา อุปนิสัย พ่อแม่ ญาติ ตลอดจนเพื่อนมิตร สหาย ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นแรงผลักดันของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาชีวิตมนุษย์จึงดำเนินไปตามกลไกนี้ โดยให้สอดคล้องกับสิ่งที่เราพึงปรารถนา ไม่ว่าจะต้องการให้มนุษย์เป็นโจร คนดี นักบุญ ก็สามารถทำได้ตามกลไกนี้

ชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่าเป็นส่วนประกอบของนามรูป หรือวิวัฒนาการมาจากนามรูป แต่นามรูปก็มีขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย ชีวิตไม่ใช่

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยความบังเอิญ แต่ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีเหตุปัจจัย เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย ความเป็นไปในชีวิต การกระทำของมนุษย์ การพัฒนาชีวิต สิ่งเหล่านี้มีได้ เกิดขึ้นได้เพราะอาศัยเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น การพัฒนาชีวิตมนุษย์ ตามหลักของปฏิจจนสมุปบาทจึงเน้นไปที่เหตุปัจจัย สร้างเหตุปัจจัยให้สอดคล้องกับสิ่งที่เราต้องการ ถ้าต้องการเป็นโจรสลัดสร้างเหตุปัจจัยให้กลายเป็นโจร ต้องการเป็นนักบุญ นักการเมือง หรือพระอรหันต์ ก็จำเป็นต้องสร้างเหตุปัจจัยให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยที่เป็นตัวการผลักดันชีวิตนั้น ตามกระบวนการของเหตุปัจจัยแล้วมีอยู่ 2 ประการใหญ่ นั่นคือปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ซึ่งทางพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกว่า ปรโตโมหะบ้าง กัลลยาณมิตรบ้าง ปาปมิตรบ้าง โยนิโสมนสิการบ้าง แต่ปัจจัยเหล่านี้ก็มีไม่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยอื่นๆอีกเช่นกัน เป็นลักษณะของลูกโซ่

จะเห็นได้ว่า กระบวนการชีวิตของทั้ง 2 อย่างนี้มีส่วนที่เหมือนกันอยู่มีใช่น้อย อย่างไรก็ตามในเรื่องกระบวนการชีวิตทั้ง 2 ทศณะนี้ก็มีความต่างกันอยู่มีใช่น้อยเช่นกัน ถึงกระบวนการชีวิตตามทัศนะของชาวจักรกลนิยมจะถือว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ผลักดันให้เป็นไปก็ตาม แต่ชาวจักรกลนิยมก็เห็นเพียงสสาร กับพลัง งานเท่านั้น ไม่สามารถมองเข้าไปถึงจิตที่เป็นนามธรรมได้ ด้วยเหตุนี้เองการพัฒนาชีวิตตามทัศนะชาวจักรกลนิยมจึงมุ่งตรงไปที่การสร้างปัจจัยทางกายภาพอย่างเดียว แต่ในหลักปฏิจจนสมุปบาทแล้วการพัฒนาชีวิตให้ความสำคัญทั้ง 2 ปัจจัย นั่นคือไม่ละเลยนามธรรม อีกทั้งไม่ทอดทิ้งกายภาพด้วย

คำสำคัญ: ศึกษาเปรียบเทียบ; จักรกลนิยม

Abstract

The name text is “Life’s process according to mechanism and Paṭiccasamuppāda in Theravāda Buddhist Philosophy” it is stressful comparative study similar ideas and different ideas. As last searcher can conclude such as:

The life according to mechanism. They thought that human evolve to come from high animals, high animals evolve to come from low animals and low animals evolve to come from first cell which composed matter and energy. And we can talk to brief that human evolve matter and energy. All behaviour’s human occur and happen according to cause of matter of physical. Mechanists

have believed that all things occur from some momentums, the present time is result of past time, and the future time is result of present time. It is to go always this form, in issue of action, life's development. It is to go this form. The meaning as all activity happens from momentum. It has not freedom or liberty. Those momentums, something is an environment, something is popularity, something is education, something is habit, parent, relatives and all friends etc. These are momentums of human. Therefore development of human must do according to law of this mechanic, but we must do to match with thing that we want such as: wanting to be robber, good man, and holy man etc. we can do.

The life according to Paṭiccasamuppāda in Theravāda Buddhist Philosophy believe that life is path of Nāma-rūpa or evolve from Nāma-rūpa (material and immaterial), but Nāma-rūpa rise by cause. The life does not rise to happen by accident, all things about human must have cause and condition. The life's process, activity, life's development, those things have or rise by cause and condition. Therefore, cause and conditions is most important main for making the life get into that we want. So development of human according to

Paṭiccasamuppāda in Theravāda Buddhist Philosophy must take charge with cause and conditions, to make condition for things that we wish. If we wish to be robber, we must make condition for robber. If we wish to be Holyman, politician, or Pra arahanta etc. must make condition for those things. However, those conditions have two main, the first is conditional inside and the second is conditional outside which Buddhist philosophy called that Paratoghosa (hearing or learning from others), Yonisomanasikara (analytical reflection), Kalayanāamitta (having good friend), Pāpamitta (to have evil friends) etc. but all these conditions do not rise by chance, they rise to be chain

We can observe the life's process two view, something is similarity, but something is difference such as: the cause and the conditions, Mechanist

and Buddhist together believe. So development according to two view stress them, but mechanist could see only physical or outside, they cannot see inside mind or immaterial. Therefore, the life's development has some difference. Mechanists only develop condition that to be outside or material, but Buddhist philosophy develop condition that to be outside and inside.

Keywords: A Comparative Study; Mechanism

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีคุณสมบัติพิเศษกว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพราะมีสติปัญญา สามารถคิดวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่ตนเองยังไม่เข้าใจได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เรื่องภายนอกหรือเรื่องภายใน ถ้ามนุษย์ไม่เข้าใจสิ่งใดแล้ว ก็จะพยายามคิดค้นหาวิธีที่จะรู้และทำความเข้าใจในสิ่งนั้น เช่น โลกหรือจักรวาลนี้คืออะไร มีความเปลี่ยนแปลง หรือเป็นไปอย่างไร มนุษย์คืออะไร วิธีชีวิตหรือพฤติกรรมของมนุษย์ เกิดจากอะไรและเป็นไปอย่างไร ปัญหาเหล่านี้มนุษย์เป็นผู้ที่มีความใฝ่รู้ใฝ่คิดเพื่อหาคำตอบมากกว่าสิ่งที่มีชีวิตอื่นทั้งหมด แต่เนื่องจากมนุษย์มีรูปแบบการแสวงหาความรู้ที่ต่างกันจนทำให้ความเข้าใจที่หลากหลาย ดังนั้นคำตอบเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้จึงมีหลายแง่หลายมุม

ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษผู้ค้นพบทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolution) เสนอว่า มนุษย์วิวัฒนามาจากสัตว์ชั้นสูง สัตว์ชั้นสูง วิวัฒนาการมาจากสัตว์ชั้นต่ำ และสัตว์ชั้นต่ำ วิวัฒนาการมาจากปฐุมเซลล์ (สุภญาณ ศิยะญาโณ, 108) ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ถือว่า มนุษย์คือผลผลิตของสสาร ในยุคสมัยปัจจุบันก็มีกลุ่มที่เห็นด้วยและให้การสนับสนุนแนวคิดนี้เช่น ชาวจักรกลนิยม ที่ถือว่ามนุษย์คือเครื่องจักรทำงานอย่างเครื่องจักร วัตถุนิยมเห็นว่ามนุษย์หรือสรรพสิ่งคือส่วนประกอบของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญเหมือนกันเช่นลัทธิจารวาก (สุนทร ณ รังสี, 2545: 70) ฝ่ายสังขนิยม เห็นว่า มนุษย์หรือสรรพสิ่งประกอบด้วยสสารและจิตที่มีกระบวนการทำงานร่วมกัน

ในยุคสมัยปัจจุบันเป็นยุคที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก โดยมุ่งศึกษาและแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับสสารวัตถุหรือโลกทางกายภาพ การมองชีวิตที่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งนั้นจะเป็นพลวัตร ทำให้วิถีชีวิต อุดมคติ กระบวนชีวิตดำเนินไปสู่เป้าหมาย

อันนั้น เช่น การมองชีวิต หรือกระบวนการชีวิตเป็นเพียงองค์ประกอบของสสาร ชีวิตเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสสารเท่านั้น เป้าหมายชีวิตของเราก็คงจะเห็นสสาร หรือวัตถุสำคัญกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

จักรกลนิยม (Mechanism) ถือว่าเป็นตัวแทนของชาวสสารนิยมซึ่งมีความเห็นว่า มนุษย์คือส่วนประกอบของสสารกับพลังงาน พฤติกรรมทุกอย่างเป็นไปตามเงื่อนไขทางสสารหรือทางกายภาพเท่านั้น (วิทย์ วิศทเวทย์, 2520 : 51) ชาวจักรกลนิยมยังเชื่ออีกว่า พฤติกรรมทุกอย่างเกิดจากแรงผลักดันบางอย่างโดยสิ้นเชิง ปัจจุบันเป็นผลเนื่องมาจากอดีตอนาคตเป็นผลเนื่องจากปัจจุบันเป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป ถ้าเรารู้กฎเกณฑ์หรือกลไกที่สลับซับซ้อนนั้นเป็นอย่างดีแล้ว เราก็จะเข้าใจมนุษย์และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปฏิจางสมุปบาทในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างมากในพุทธปรัชญาเพราะเป็นหลักธรรมที่มองชีวิตเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย การเกิดขึ้นของชีวิต พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดขึ้นเพราะการประชุมแห่งเหตุปัจจัย และดำเนินไปตามหลักอิทัปปิจจยตาหรือที่เรียกว่าปฏิจางสมุปบาท (พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2832: 16)

ฉะนั้น ฝ่ายจักรกลนิยมจึงเห็นว่ากระบวนการตลอดจนพฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์เป็นไปตามเงื่อนไขที่ผลักดันให้เป็นไปอย่างนั้นๆ พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยแต่ที่จริงแล้วล้วนเกิดจากแรงผลักดันทั้งสิ้น ส่วนตามหลักปฏิจางสมุปบาทนั้น ถือว่ากระบวนการชีวิตไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แท้ที่จริงแล้วเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย ดังที่แนวคิดจักรกลนิยมจึงคล้ายกับหลักปฏิจางสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

ด้วยเหตุนี้ ความสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการชีวิตของมนุษย์ตามทัศนะของชาวจักรกลนิยมกับหลักปฏิจางสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัด จุดเหมือนจุดต่างของทั้ง 2 เพื่อจะได้นำมาเป็นองค์ความรู้และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

เปรียบเทียบกระบวนการชีวิตตามทัศนะของจักรกลนิยมกับหลักปฏิจางสมุปบาท

กระบวนการชีวิตตามทัศนะของจักรกลนิยม และกระบวนการชีวิตตามหลักปฏิจางสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถ เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของทั้ง 2 ทัศนะได้ดังนี้

1. ลักษณะและขอบเขตของกระบวนการชีวิต

ความเหมือน

- 1) ชีวิต เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่มีอำนาจไหนๆ มาบังคับหรือบันดาลให้แก่มนุษย์ได้
- 2) ชีวิต เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยหลายอย่างรวมตัวกัน
- 3) ชีวิต ดำรงอยู่ในฐานะความสัมพันธ์ (Relativism) หมายความว่า การที่ชีวิตจะดำรงอยู่ได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัย ต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน
- 4) ชีวิต สามารถแก้ไข หรือพัฒนาได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ

ความต่าง

- 1) ตามทัศนะของจักรกลนิยม ธรรมชาติเป็นเพียงสสารหรือปรากฏการณ์ของสสาร แต่หลักปัจจุสมุปบาทมีทั้งส่วนที่เป็นสสาร (รูป) และสิ่งที่ไม่ใช่สสาร (นาม)
- 2) ตามทัศนะของจักรกลนิยม จะเห็นว่า พฤติกรรมต่างๆ เป็นผลอันสืบเนื่องมาจากสสารอันซับซ้อน แต่ปัจจุสมุปบาทมีทั้งที่เป็นสสาร (รูป) และสิ่งทีนอกเหนือจากสสารด้วย (นาม) ประกอบกัน
- 3) ตามทัศนะของจักรกลนิยม ถือว่า ชีวิตดำเนินไปโดยแรงผลักดันจากภายนอก ส่วนชีวิตตามหลักปัจจุสมุปบาทถือว่าชีวิตดำเนินไปโดยเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน กล่าวคือแรงผลักดันจากภายนอก (ปรโตโฆษะ) และแรงผลักดันภายใน (โยนิโสมนสิการ)
- 4) ตามทัศนะของจักรกลนิยม ถือว่า เพราะชีวิตดำเนินไปโดยแรงผลักดันดังกล่าวชีวิตจึงไม่เป็นอิสระ ถูกแรงผลักดันจากภายนอกทำให้ต้องเป็นไปอย่างนั้น ส่วนหลักปัจจุสมุปบาท มิได้มองชีวิตเป็นเช่นนั้นอย่างเดียว แต่มองชีวิตในลักษณะของความมีเงื่อนไข ชีวิตก็เป็นอิสระถึงที่สุด

2. กระบวนชีวิตเป็นไปตามเงื่อนไข

ความเหมือน

- 1) ทั้ง 2 ทัศนะล้วนมองชีวิตว่า เดินไปบนเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยด้วยกัน หมายความว่า กระบวนชีวิตทั้ง จักรกลนิยมและหลักปัจจุสมุปบาท เป็นไปตามเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย การกระทำของมนุษย์ทุกล้วนเกิดจากการผลักดันของเหตุปัจจัยที่ทำให้เป็นอย่างนั้นๆ
- 2) ทั้ง 2 ทัศนะล้วนมองชีวิตว่า อยู่ภายใต้ของอิทธิพลของเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขทั้งหลายเป็นสิ่งที่ควบคุมความเป็นไปของชีวิต ชีวิตจะเจริญหรือชีวิตจะเสื่อม ล้วนถูกกำหนดโดยเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขเหล่านั้น การเกิดหรือสลายตัวของชีวิต ตลอด

จนสายพันธ์ต่างๆ ก็เพราะเหตุปัจจัยต่างๆ เหล่านี้นั่นเอง

ความต่าง

1) ชาวจักรกลนิยม มองว่า มีเพียงเหตุปัจจัย หรือเงื่อนไขภายนอกเท่านั้นที่ผลักดันให้ชีวิตเป็นไปในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้ชีวิตจึงถูกกำหนดโดยเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขจากภายนอก ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์กระทำลงไปจึงไม่ใช่สิ่งที่ตัวเองกระทำลงไปอย่างแท้จริง แต่ถูกผลักดันโดยเหตุปัจจัยภายนอกให้ต้องเป็นไป ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท มองเหตุปัจจัยเหล่านั้นว่ามีทั้งภายในภายนอก ชีวิตจะเป็นอย่างไรก็อาศัยเหตุปัจจัยเหล่านั้นนั่นเอง

2) ชาวจักรกลนิยม เห็นว่า ด้วยเหตุที่กระบวนการชีวิตอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยชีวิตจึงไม่มีความเป็นอิสระโดยประการทั้งปวง แต่สำหรับหลักปฏิจจสมุปบาทถึงจะมองชีวิตว่าอยู่บนเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย แต่ชีวิตก็หาใช่ไม่มีอิสระเสียเลย ถ้าหากรู้เข้าใจเหตุปัจจัยเหล่านั้น เป็นอย่างดี ก็สามารถอยู่เหนือความปรุงแต่งของเหตุปัจจัยเหล่านั้นได้

3) จักรกลนิยมไม่เชื่อในเรื่องชีวิตที่ข้ามภพข้ามชาติ แต่เชื่อเฉพาะชาติปัจจุบัน แต่ปฏิจจสมุปบาทนอกจากจะให้ความสำคัญในชาติปัจจุบันแล้ว ยังเป็นเหตุปัจจัยหนุนนำไปไปสู่ภพชาติหน้าอีกด้วย ซึ่งตรงจุดที่เรายังไม่ข้ามพ้นจากวัฏฏสงสารแล้วจะต้องเวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไป

3. การสร้างเหตุปัจจัยต่อกระบวนการกระทำ

ความเหมือน

ทั้ง 2 ทรรศนะล้วนมองชีวิตว่า จะดำเนินไปในทิศทางใด ที่สำคัญล้วนอยู่ที่เหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขที่จะทำให้กระบวนการชีวิตดำเนินไปในทิศทางนั้นๆ ด้วยเหตุนี้การกำหนดทิศทางหรือวางทิศทางให้แก่กระบวนการชีวิต ทั้ง 2 ทรรศนะจึงมุ่งเป้าไปที่เหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ เป็นสำคัญ ในการที่จะพาชีวิตหรือกระบวนการชีวิตให้ดำเนินไปสู่ทิศทางที่ตนเองปรารถนา

ความต่าง

ชาวจักรกลนิยม มุ่งไปที่เงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว เหตุปัจจัยทั้งหลายก็เป็นเพียงสสาร การกำหนดทิศทางให้แก่ชีวิตของชาวจักรกลนิยมก็คือ การจัดการกับวัตถุ ทั้งที่เป็นกรรมพันธุ์ และวัตถุที่เป็นเครื่องบริหารกาย บำรุงกายให้เหมาะสม และเพียงพอแก่ความต้องการ ความปรารถนา ด้วยเหตุนี้ในการดำเนินชีวิตจึงเห็นวัตถุสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาทการกำหนดเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขให้กับกระบวนการชีวิต มีทั้งเหตุปัจจัยภายนอกและภายใน และปัจจัยทั้ง 2 อย่างนี้มีทั้งที่เป็น สสาร (รูป) และ

ส่วนที่ไม่ใช้สสาร นั้นก็หมายความว่า ส่วนที่เป็นสสาร (วัตถุ) ก็มีพอใช้ ส่วนที่เป็นจิตก็ทำให้เป็นอิสระจากการผูกมัดโดยประการทั้งปวง ซึ่งในหลักปฏิบัติจริง ปัจจัยภายในคือจิต เป็นสิ่งที่สำคัญกว่ากาย ด้วยเหตุนี้ปัจจัยภายในและภายนอกจึงมีความสำคัญ และถ้ามีครบทั้ง 2 อย่างกระบวนการชีวิตก็จะดำเนินไปสู่ทิศทางที่ตนปรารถนาได้ง่าย

4. การพัฒนาชีวิตบนเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย

ความเหมือน

ในการพัฒนาชีวิตนั้น ทั้ง 2 ทศนะล้วนมุ่งประเด็นไปที่เหตุปัจจัยเป็นจุดสำคัญ หมายความว่า การพัฒนาชีวิตนั้น ก็คือ การพัฒนาเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเหล่านั้นให้เป็นเจริญหรือเป็นไปในทางที่ต้องการ ทั้ง 2 ทศนะล้วนมีแนวความคิดตรงกันในเรื่องว่า ถ้าเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเหล่านั้น ดี พร้อม ชีวิตก็จะดำเนินไปในทิศทางที่ดีได้

ความต่าง

ชาวจักรกลนิยม เห็นว่า การพัฒนาเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเหล่านั้น เป็นเพียงการมุ่งประเด็นไปสู่สิ่งแวดล้อม กรรมพันธุ์หรือองค์ประกอบของชีวิตที่เป็นสสารเท่านั้น ซึ่งเป็นเพียงปัจจัยภายนอก โดยการวางเงื่อนไขหรือบีบบังคับ โดยการให้รางวัล และการลงโทษ เพื่อกระตุ้นให้ชีวิตได้เดินตามหรือควบคุมชีวิตไม่ให้เป็นไปตามที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งบางครั้งก็ถึงกับมีการฆ่า การทรมานที่รุนแรงถึงชีวิต ส่วนหลักปฏิบัติจสมุปาบท การพัฒนาชีวิตถึงจะเป็นการสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยให้เป็นไปในทางที่ดี แต่ปัจจัยเหล่านั้นมีทั้งภายนอกและภายใน การสร้างสิ่งแวดล้อม หรือมีสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยแล้ว ยังต้องเป็นคนที่รู้จักคิดพิจารณา (โยนิโสมนสิการ) รู้จักและใช้สิ่งแวดล้อมนั้นให้ได้ดีอีกด้วย เมื่อเหตุปัจจัยภายนอกและภายในสมบูรณ์ถึงที่สุดแล้ว ปัญหาต่างก็จะหายไปโดยที่สุด

บทสรุป

จักรกลนิยม หมายถึง การที่สิ่ง ๆ หนึ่งเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่เพราะทุกสิ่งกำลังดำเนินไปอย่างมีจุดหมาย แต่เป็นเพราะว่า มีสิ่งภายนอกตัวมันมา “ผลัก” ให้มันเป็นไปเช่นนั้น และจำต้องเป็นไปเช่นนั้นจะเป็นอื่นไปไม่ได้ เราเรียกการเปลี่ยนแปลงแบบนี้ว่า “การเปลี่ยนแปลงแบบจักรกล”

จักรกลนิยมเชื่อว่า ทุกสิ่งดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ยิ่งเรามีความรู้ในกฎเกณฑ์นั้นๆ มากขึ้นเท่าใด เราก็จะยังสามารถคาดการณ์เหตุการณ์ล่วงหน้าได้เท่านั้น กระบวนการชีวิต ก็เช่นกัน ไม่ต่างอะไรจากวัตถุ เพียงแต่เป็นเครื่องจักรกลที่ละเอียดกว่า ยาก

ที่จะเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง กระบวนชีวิตต้องดำเนินไปตามแรงดึงดูดคือสิ่งเร้า อันมีอุปนิสัย และค่านิยมเป็นเป็นเครื่องหนุน และมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวหล่อหลอม กระบวนการของชีวิต รวมถึงการกระทำของมนุษย์จึงขาดความเป็นอิสระอย่างสิ้นเชิง มีความเห็นแก่ตัวเป็นหลัก คุณค่า ความดี ความชั่ว เป็นเพียงกลอุบายเพื่อให้คนดำเนินอยู่ในกรอบไม่ก่อความวุ่นวาย เพื่อป้องกันไม่ให้ตัวเองเดือดร้อน

ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิดการดำเนินไป และการดับไปของชีวิต รวมถึงการเกิด การดับแห่งทุกข์ด้วย ในกระบวนการนี้สิ่งทั้งหลาย จะเกิดขึ้น เป็นอยู่ และดับลงไป ในลักษณะแห่งความสัมพันธ์กันเป็นห่วงโซ่ เป็นเหตุเป็น ปัจจัยแก่กันและกันในรูปแบบของ วงจร ในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทนั้นไม่มีส่วนไหนเป็น ปฐมกรหรือปฐมเหตุ เพราะกระบวนการของชีวิตเป็นวัฏฏะแห่งกิเลส กรรม วิบาก ซึ่ง กลายเป็นวัฏสงสาร

ดังนั้น กระบวนชีวิตจึงคือปฏิจจสมุปบาท ปฏิจจสมุปบาทก็คือกระบวนชีวิต ทั้งนี้ เพราะว่า ชีวิตก็คือสังขารอย่างหนึ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันตามกระบวนการปฏิจจสมุปบาท ตกอยู่ภายใต้อำนาจของไตรลักษณ์ ตราบใดที่เรายังไม่เข้าใจกฎปฏิจจสมุปบาท แล้วเราก็จะไม่สามารถเป็นอิสระแท้จริงได้

บรรณานุกรม

- สุภญาณ ศิยะญาโณ. (2545). **โลกความรู้พัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์ชาติ**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย สุนทร ณ รังสี.
- พระมหาประยูร ธรรมจิตโต. (2532). **พุทธปรัชญาเถรวาท ปรัชญาบูรพาทิศ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2520) **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์พิมพ์.
- _____. **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. (2545). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.